

12. Nagnajewicz M. Stosowność i ozdobność stylu w teorii Cycerona i Kwintyliana / Marian Nagnajewicz // Meander. – 1965. – № 2–3. – Str. 95–103.

13. Quintilianus M. Fabius. Institutionis oratoriae libri XII / M. Fabius Quintilianus; rec. E. Bonnel. – Lipsiae : Teubner, 1899. – Vol. II. – XVIII. – 315 p.

УДК 81'373.7:811.111/162.1/162.2

К. В. Берест, Т. М. Берест,

Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія», м. Харків

БІБЛІЙНА ФРАЗЕОЛОГІЯ В УКРАЇНОМОВНИХ ТА АНГЛОМОВНИХ ОН-ЛАЙН ВИДАННЯХ

У статті йдеться про особливості використання біблійних крилатих висловів у популярних сучасних україно- та англійських он-лайн виданнях. Розглянуто семантику та функції біблійних висловів у сучасному газетному тексті, відзначено особливості авторської інтерпретації традиційних виражальних засобів.

Ключові слова: біблійні вислови, фразеологізм, крилатий вислів, семантика, стилістичні функції, публіцистичний стиль, газетне мовлення.

БИБЛЕЙСКАЯ ФРАЗЕОЛОГИЯ В УКРАИНОЯЗЫЧНЫХ И АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ОН-ЛАЙН ИЗДАНИЯХ

В статье идет речь об особенностях использования библейских крылатых выражений в популярных современных украинско- и англоязычных он-лайн изданиях. Рассмотрены семантика и функции библеизмов в современном газетном тексте, отмечены особенности авторской интерпретации традиционных выразительных средств.

Ключевые слова: библеизм, фразеологизм, крылатое выражение, семантика, стилистические функции, публицистический стиль, газетная речь.

BIBLICAL PHRASEOLOGY IN UKRAINIAN AND ENGLISH ONLINE MAGAZINES

This article describes the peculiarities of biblical phraseology usage in popular Ukrainian and English online magazines. The semantics and functions of biblical and religious idioms in modern famous publications were analyzed. There were also noted several peculiarities of author's interpretations of traditional expressive means. The research material is the sample of most frequently used phraseological units of biblical or religious origin of the most popular modern (2010-2016) online editions. Here we used the descriptive, contextual method, the method of variations for the phraseology study, and elements of the comparative method. It was found that most of statements analyzed saved their traditional meaning or have an identical one. One uses biblical idioms in order to get more expressive figurative naming of ideas or phenomena. Some units in both English and Ukrainian articles of different magazines and authors have the same meaning. It means, they turned into the stock phrases.

Keywords: biblical expressions, idiom, phraseology, semantics, stylistic functions, journalistic style, newspaper broadcasting.

Поряд із національною фразеологією сучасний публіцистичний стиль, часто послуговується й біблійною. Виразність фразеології біблійно-релігійного словника, зумовлена її стилістичною закріпленістю, сугестивним характером, становить основу використання цих одиниць для створення урочистого, піднесеного чи іронічно-сатиричного забарвлення.

З огляду на те, що сучасні ЗМІ є одним з найбагатших джерел для дослідження тенденцій у розвитку літературної мови, та з урахуванням актуальності порівняльного вивчення мовних явищ вважаємо, що вивчення застосування біблійних крилатих висловів в популярних україно- та англійських он-лайн виданнях є досить цікавою науковою проблемою.

Таким чином, метою роботи є дослідження фразеологізмів у сучасних популярних україномовних та англійських он-лайн виданнях. Для досягнення мети плануємо визначити біблійні крилаті вислови, найбільш часто використовувані в популярних сучасних ЗМІ; дослідити особливості їх функціонування та семантичного розвитку. Поставлені завдання визначають методи: описовий, контекстологічний, варіаційний та елементи зіставного.

Уперше здійснено аналіз особливостей функціонування біблійних крилатих висловів у сучасних популярних англійських та україномовних он-лайн виданнях, описано особливості інтерпретації фразеологічних одиниць.

Перспективи дослідження полягають в залученні до аналізу ширшого діапазону фразеологізмів, що дасть можливість зробити узагальнені висновки про використання цих мовних засобів у сучасному літературному мовленні.

Біблія – одне з продуктивних джерел поповнення фразеологічного фонду багатьох мов християнського світу. Протягом століть вона була найбільш широко читаною й цитованою книгою; «...не лише окремі слова, а й цілі ідіоматичні вислови ... увійшли в англійську мову зі сторінок Біблії» [8, с. 111]. Те саме можемо зауважити й про українську мову, наводячи як приклад художні твори Г. Сковороди, Т. Шевченка, сучасних поетів [2; 3]. І англійська, і україномовна культура протягом багатьох століть перебувають під впливом християнства, що відбилося на мовленні художньої та публіцистичної літератури. При цьому дослідники питання відзначають, що «навіть за умов спільності джерела біблійних висловів, що перебувають під впливом християнської культури, виявляються значні відмінності як у кількості, так і в якісному складі цих одиниць. Показово, що навіть у ... близькосторідних ... мовах, такі відмінності досить відчутні» [6, с. 3].

У лінгвістичній літературі є достатня кількість робіт, присвячених аналізу біблійних висловів. Розглядаються їх структурно-семантичні особливості (Т. Гончаров, В. Плешков), своєрідність функціонування в різних мовах (В. Гак, Г. Лілич, І. Трофімкіна), етимологія (А. Бірих, А. Коваль).

Біблійні вислови – словосполучення, цитата (речення) або слово біблійного походження, що входить до лексичного складу мови [1, с. 28]. У науковому обігу існує кілька схем класифікації біблійних висловів, так, А. Бірих і Й. Матешич, говорячи про походження біблійних висловів, називають: 1) вислови, які вже в тексті Біблії відрізняються цілісністю значення; 2) фразеологізми, утворені на основі вільних словосполучень Біблії; 3) одиниці, не представлені в Біблії, але семантично визначені її текстом.

Схожою є класифікація Н. Матвеевої, яка користується поділом їх на: добіблійські (уже в Біблії вживалися як узагальнено-образні звороти); постбіблійські (утворені внаслідок метафоризації вільних словосполучень та утворені на основі тих чи інших біблійних сюжетів) [7].

У довіднику крилатих висловів біблійного походження А. Коваль [5] фразеологічні одиниці групуються відповідно до розділів Біблії, а також наведено вислови, що походять з апокрифів, житій святих та молитов.

Таким чином, класифікації фразеологічних одиниць відносно їх зв'язку із текстом Біблії мають спільні риси, а їх відмінності пояснюються завданнями, які ставив перед собою дослідник. Для нас ознайомлення із наведеними класифікаціями

– можливість краще орієнтуватися у матеріалі й підтвердження згоду про те, що до біблеїзмів варто віднести не лише прямі цитування біблійних висловів, але й узагальнено-образні одиниці, що виникли на основі біблійних історій та образів.

Традиційно фразеологізми зі Старого й Нового Заповітів мають переважно урочисте емоційно-експресивне забарвлення, хоча залежно від компонентного складу та позначуваного в первісному тексті явища чи подальшого переосмислення образів і ситуацій можуть нести й негативну оцінку. Той самий біблеїзм, як і більшість книжних мовних засобів, може надавати контексту або високого, небуденного звучання, або, навпаки, зниженого, комічного забарвлення. Крім того, завдяки тривалій літературній експлуатації, певній сталості позначуваних понять і широким суґестивно-асоціативним можливостям, біблеїзми надають текстам особливої виразності. У зв'язку із цим варто ще пригадати функцію «нагадування», завдяки якій ці мовні засоби «пов'язують» собою різні тексти, створюючи глибокі, кількешарові смисли. Таким чином, до сучасних текстів біблійні фразеологічні одиниці включаються як своєрідний семантичний конденсат. Нерідко спостерігається вихід книжної одиниці за межі специфічних для неї контекстів, уведення її до знижених контекстів, використання для позначення певних побутових ситуацій, унаслідок чого відбувається нейтралізація книжно-урочистого матеріалу, що створює ефект змістової новизни сприйняття біблеїзмів, свіжості й гостроти зображення.

У популярних сучасних українських он-лайн виданнях біблеїзми найбільш часто трапляються в текстах інформативно-ідеологічного характеру, рідше – у розважальних і найменше їх у текстах рекламного характеру. Зважаючи на неоднорідність газетно-публіцистичного стилю, збірність його об'єкта й багатоплановість проблематики, ми провели суцільну вибірку біблійної фразеології в рейтингових он-лайн виданнях і, виділивши найбільш часто вживані одиниці, зосередили свою увагу на них.

Вибірка показала, що в сучасному газетно-публіцистичному стилі як української, так і англійської мов біблійна фразеологія використовується досить активно, проте повсякчасне використання багатьох фразеологізмів без будь-яких змін у структурі чи семантиці призводить до нівелювання образності, біблеїзми перестають створювати стилістичні ефекти.

Аналізуючи англійські видання, ми намагалися зважати ще й на використання біблеїзмів-відповідників до найбільш часто вживаних, за нашими спостереженнями, в українськомовних текстах. Біблійні фразеологізми використовуються в англійськомовних статтях переважно економічного та розважального спрямування, у той час як в українськомовних джерелах біблеїзми частіше пов'язані з політичною тематикою. Ще одною відмінністю є більш часте використання фразеологічних одиниць у заголовках чи як заголовків статей в англійських виданнях.

Зафіксовано більш активне, порівняно з іншими фразеологізмами, застосування відомого біблеїзму *вовк в овечій шкурі*, що походить з нагірної проповіді Христа і позначає лицеміра, який свої злі наміри приховує під личиною доброчесності, чесності, лагідності. Близькі до цього значення маємо й в аналізованих текстах – ідеться про політиків [1а, 15.07.2013; 01.03.2013; 5а, 17.05.2016], громадських діячів [4а, 05.06.2012], терористів [4а, 15.07.2014], причому в одному з контекстів маємо, на нашу думку, не дуже вдалий варіант застосування фразеологічної одиниці з подальшим натяком на значення вислову: «На відео Грек, як *справжній вовк в овечій шкурі*, прикидається невинною жертвою, намагаючись виправдати...» [4а, 15.07.2014]. Через таке «пояснення» втрачається експресія, заради якої, власне, і використовуються в мовленні фразеологічні сполуки. Вислову *wolves in sheep's clothing* у газетно-публіцистичному стилі притаманні такі самі значення, як і вислову *вовк в овечій шкурі*, використовується англійськомовний відповідник також переважно для характеристики чиновників, політиків, зокрема політичних опонентів: «Israeli Prime Minister Benjamin Netanyahu has urged the international community not to be deceived by the moderate tone of the new Iranian President Hasan Rouhani, calling him a *wolf in sheep's clothing*» [7а, 01.10.2013] або «Jeremy Corbyn has accused Boris Johnson and Nigel Farage of being *wolf in sheep's clothing* as they pose as defenders of the NHS when a vote to leave would put the health service in jeopardy» [6а, 14.06.2016].

Зафіксовано поодинокі випадки використання вислову для позначення неоднозначності, несподіваності, наприклад, із *вовком в овечій шкурі* порівнюються образи моделей з пофарбованими в чорне пальцями рук, одягнених у пальта з причепленими ззаду рогами. Таким чином дизайнер рефлексує на неприємні ситуації, проте вислів використовується для передачі враження від колекції загалом: «...колекція наповнена містицизмом. Це як *вовк в овечій шкурі*» [5а, 17.03.2012]. Завдяки такому використанню оживлюється буквальне значення компонентів і через поєднання його із фразеологічним посилюється виразність повідомлення.

Досить цікавим за етимологією й значенням є вислів *цана-відбувайло*. Зараз він вважається розмовним відповідником до висловів *козел відпущення* та *козел офірний* ('про людину, на яку звалюють чужу провину'). Якщо взяти до уваги пояснення походження вислову, наведеного А. Коваль («У «Левіті» говориться про двох ритуальних козлів: це козел жертвований (офірний), який приноситься Богові в жертву; другий козел – це козел відпущення, про якого в цій книзі сказано так: «...І покладе Аарон обидві руки свої на голову живого козла, і визнає над ним усі гріхи Ізраїлевих синів та всі їхні провини...», і складе їх на голову козла... І понесе той козел на собі всі їхні гріхи до краю неврожайного, і пустить того козла в пустиню» [5, с. 71]), то виходить, що обидві буквальні назви було ототожнено, тому й маємо спільне образне значення для всіх трьох висловів. У текстах, які ми розглянули, найчастіше (80%) використовується вислів *цана-відбувайло*, мабуть, через більшу експресивність цієї розмовної форми. Фразеологізм застосовується переважно в узуальному значенні – стосовно несправедливо звинувачуваних чи тих, кому доводиться відповідати за щось замість інших: «...із хулігана Тітушка намагаються зробити *цана-відбувайла*» [5а, 15.07.2014] «...потрібен новий *цана-відбувайло*, якого, власне, й роблять з Олесь Довгого» [4а, 04.04.2011] та ін. Уважаємо за зайве оформлення фразеологічної одиниці за допомогою лапок, бо й так зрозуміло, що йдеться не про буквальне значення вислову. Рідше вислів використовують для метонімічного позначення назв істот через семантично збірні назви на кшталт *колектив*, *загін* тощо: «*Цана-відбувайло* в цих умовах – це колектив і 150 000 клієнтів банку, гроші яких просто пропадуть...» [4а, 19.12.2014]. Фразеологізм *scaregoat* використовується позначає зазвичай безневинно обвинувачуваного (постраждалого) і застосовується частіше для позначення груп людей: іммігрантів [6а, 07.11.2014], багатих людей [7а, 17.10.2015], а також населення країни [6а, 17.06.2015]. Рідше – називає одну особу, наприклад: «Pauline Cafferkey, the British nurse who survived ebola, has said she was made a *scaregoat* for the failings of public health officials who cleared her to fly home to Scotland with the deadly virus» [9а, 19.09.2016]. Зафіксовано також випадок, коли крилатий вислів використовується в значенні 'зручне пояснення причин': «Mental illness has become a convenient *scaregoat* for terrorism – but the causes of terror are rarely so simple» [7а, 25.07.2016].

Ще один із часто вживаних висловів – *розбите серце*. Ним часто позначають стан пригніченості, страждання. Традиційно сполука використовується в значенні 'завдаючи кому-небудь болю, страждань, робити його нещасним', саме такою є семантика вислову в більшості контекстів: «...Мола випити більше норми, щоб забутись, заспокоїти своє *розбите серце*» [5а, 21.06.2012]; «Я втратила чоловіка й крацюго друга... – моє *серце* вицент *розбите*» [1а, 15.07.2014]. Зв'язок фразеологізму з інтимними переживаннями людини зумовлює його використання для передавання мотивів особистого

горя від втрати коханої людини, таке вживання ґрунтується й на символічному значенні слова *серце*, фразеологізм *розбите серце* в деяких контекстах позначає нещасливе кохання («поки не планує співати про ... **розбите серце**», – *жартує співачка*) [5а, 01.04.2016]) проте вислів може позначати й будь-які інші сильні переживання, наприклад у такій градації: «Я засмучений, моє **серце розбите** – Фалькао не зіграє на ЧС» [5а, 24.01.2014]; або ще в уривку: «Моє **серце буде розбите**, якщо сім'я національностей, яку ми об'єднали... буде зруйнована» [2а, 15.07.2014]. Фразеологізм *broken heart* є також одним з найбільш вживаних, його функції зводяться до експресивного позначення: 1) страждань через нещасливе кохання чи розрив з коханою людиною («*Dalai Lama suggests practicing celibacy to get over a broken heart*» [7а, 08.07.2015]; «*To mend a broken heart, use your head. Millions of people struggle with what we call heartbreak, but the truth is that no one is ever heartbroken. What we really are is thoughtbroken*» [9а, 18.05.2010] тощо). Знижується, навіть набуває іронічного забарвлення біблеїзм у «прагматичних» контекстах («*It was once thought that only time could mend a broken heart, but now scientists think popping a couple of aspirin might be the best way to get over a break-up*» [8а, 25.09.2014]; «*The cost of divorce – a broken heart and £2,100 a year*» [8а, 16.04.2015]); 2) будь-яких сильних почуттів, що можуть призводити до фатальних наслідків. У цьому разі у фразеологізмі акцентується буквальне значення компонентів. Чотири роки тому в газеті «The Guardian» було опубліковано інтерв'ю з кардіохірургом Александром Ліоном, у якому йдеться про те, що британські медики довели: такі почуття як любов, страх і горе в буквальному розумінні можуть убити людину, спричинивши серцеву недостатність. Цьому феномену дано назву «синдром розбитого серця». Мабуть, цим фактом пояснюється поява нової семантики відомого фразеологізму: «**Broken Heart Syndrome: Why It's Real and How to Heal**» [10а, 06.09.2016]; «*A broken heart can feel very real for those experiencing the loss of a loved one or significant other*» [7а, 22.10.2014]; 3) страждань, суму за загиблою людиною («*In a statement posted on Facebook, the club said: It is with a broken heart that I have to inform you all that Kieran McDade of our 2003 squad passed away this morning*» [6а, 26.08.2016]; «*Just pictures and memories, a broken heart and a grave*» [6а, 23.09.2016]. Отже, усі мовленнєві варіанти цілком корелюють із узуальним значенням біблійної сполуки, а обговорення в англомовних виданнях наукового поняття «синдром розбитого серця» спричиняє виникнення в замітках своєрідного фразеологічного каламбуру.

Таким чином, біблійні фразеологічні одиниці є матеріалом, до якого постійно звертаються автори газетних публікацій. Найбільш часто використовуваними в мовленні сучасних ЗМІ є вислови, переважно пов'язані з текстами Старого та Нового Заповітів. В українськомовних виданнях біблеїзми вживаються в текстах, тоді як в англомовних широко застосовуються в ролі заголовків. Більшість із аналізованих висловів у новітніх контекстах мають значення, близькі до традиційних. Використовуються біблійні крилаті вислови для експресивного образного позначення понять чи явищ. Деякі сполуки і в англійському, і в українському мовленні переходять до розряду штампів.

Література:

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – 2-е изд. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 571 с.
2. Берест Т. М. Семантика і функції назв Бога в українській поезії кінця ХХ століття / Т. М. Берест // У вимірах слова : зб. наук. пр. (до ювілею професора кафедри української мови Л. Г. Савченко). – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2009. – С. 59–66.
3. Берест Т. М. Художнє осмислення образу Ісуса Христа в поезії кінця ХХ століття / Т. М. Берест, О. А. Шумейко // Вчені записки Харк. гуманіт. ун-ту «Народна укр. акад». – Харків : Вид-во НУА, 2006. – С. 483–491.
4. Коваль А. П. Спочатку було Слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові / А. П. Коваль; – Київ : Либідь, 2001. – 312 с.
5. Лепта библейской мудрости: библейские крылатые выражения и афоризмы на русском, английском, белорусском, немецком, словацком и украинском языках; / сост. : Н. Ф. Венжинович и др.]. – Могилев : МГУ им. А. А. Кулешова, 2014. – 208 с.
6. Матвеева Н. П. Библизмы в русской словесности / Н. П. Матвеева // Русская словесность – 1993. – № 2. – С. 88–96.
7. Смит Л. П. Фразеология английского языка / Л. П. Смит. – М. : Высш. шк., 1998. – 351 с.

Джерела:

- 1а. «День»
- 2а. «Дзеркало тижня»
- 3а. «Економічні відомості»
- 4а. «Коментарі.UA»
- 5а. «Gazeta.ua»
- 6а. «The Guardian»
- 7а. «The Independent»
- 8а. «The Telegraph»
- 9а. «The Times»
- 10а. «Vogue»

УДК 801. 81 + 811. 1612'38

Т. П. Беценко,

Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка, м. Суми

ТЕКСТОВО-ОБРАЗНА УНІВЕРСАЛІЯ ЯК МОВНОСТРУКТУРНИЙ СТИЛІСТИЧНИЙ ЗАСІБ ІМПРОВІЗАЦІЙНОГО ТВОРЕННЯ ДУМ

Стаття присвячена розглядові природи мовних структур, їхній властивості слугувати імпровізаційному творенню героїчного епосу. Увага зосереджена на аналізові мовних одиниць – текстово-образних універсалій, що забезпечують збереження цілісності тексту, його упізнаваність, а також сприяють ефективному здійсненню фольклорної комунікації.

Ключові слова: імпровізація, мова думи, текстово-образна універсалія.

ТЕКСТОВО-ОБРАЗНАЯ УНИВЕРСАЛИЯ КАК ЯЗЫКОВО-СТРУКТУРНЫЙ СТИЛИСТИЧЕСКИЙ СПОСОБ ИМПРОВИЗАЦИОННОГО КОНСТРУИРОВАНИЯ ДУМ

Статья посвящена рассмотрению природы языковых структур, их способности служить импровизационному созданию героического эпоса в процессе живой фольклорной коммуникации.

Ключевые слова: импровизация, язык думы, текстово-образная универсалия.